

ILLOCUTIONARY FORCE IN CRIMINAL JUDGMENTS

Alina GIOROCEANU, Assistant Professor, PhD, University of Craiova

Abstract: The present study aims to analyze the illocutionary force within the framework of a criminal judgment. According to legal dictionaries, a criminal judgment is the decision of a legally constituted criminal court, taken in conformity with the legal dispositions and principles of the law.

A judgment contains three parts; the final part is a decisional one that reveals the force and the effect of the law and that accomplishes the purpose of the criminal proceedings. In this part of the judgment, the illocutionary force becomes evident and could be identified by using the classical Speech Acts theory and the instruments of linguistics.

Keywords: linguistics, illocutionary force, speech acts, criminal law, judgment

I. Preliminarii teoretice: forța ilocuționară

La mijlocul secolului trecut, John Austin (1962) pune bazele pragmaticii lingvistice (înțeleasă și ca „lingvistică a uzului” – cf. DSL: *pragmatică*), introducând câteva noțiuni în sprijinul tezei potrivit căreia limbajul nu are doar o funcție descriptivă: prin intermediul limbajului, emițătorul, cel care produce un enunț, are posibilitatea de a îndeplini o acțiune. Teoria actelor de vorbire¹ propusă de Austin se întemeiază pe funcția limbajului de a acționa asupra realității, de a încorpora o anume *forță*, numită *forță ilocuționară*.

Conceptul este preluat de continuatorii proiectului pragmaticii propus de Austin, fiind generator de importante dezbateri teoretice. În esență, forța ilocuționară este considerată drept trăsătură a unui enunț, care se află sau nu în relație cu receptorul. John Searle și Daniel Vanderveken (1985) au corelat forța ilocuționară cu mecanisme lingvistice, considerând că, prin această corelare, pot fi identificate enunțurile performate cu o anume forță ilocuționară. Într-o lucrare anterioară, John Searle (1969) a oferit câteva criterii pe baza cărora se poate contura o tipologie a actelor ilocuționare, respectiv: scopul actului (*illocutionary point of utterance*), direcția de ajustare (*direction of fit*), starea psihologică (*psychological state*), intensitate (*intensity*), statutul sau poziția relativă a interlocutorilor, modul în care actul se leagă de interesele emițătorului sau le receptorului, relația cu ansamblul discursului, conținutul propozițional, statutul obligatoriu sau opțional de act de vorbire, necesitatea unei instituții extralingvistice pentru performare, existența sau nonexistența unui verb performativ care să poată funcționa ca verb ilocuționar, stilul de performare a actului ilocuționar etc. (cf. Ionescu-Ruxăndoiu 2003 : 36-37).

În teoria propusă atât de J. Austin, cât și de J. Searle, verbele performative reprezintă forma tipică de expresie a forței ilocuționare. Utilizate la forma de persoana I, singular, indicativ prezent, diateza activă, singura cu valoare performativă, ele implică nu numai

¹ În lingvistica românească, conceptul inițial *speech acts* a fost tradus și preluat în diferite moduri: *acte verbale* (Ionescu-Ruxăndoiu 2003), *acte de limbaj* (Moeschler, Auchlin 2005), *acte ale vorbirii* (Bălănescu 2005), *acte ale discursului* (Adam 2008). Prin raportare la modelul structuralist saussurian, respectiv la criteriile care deosebesc *limba de vorbire*, am optat pentru utilizarea termenului *acte de vorbire*.

desemnarea unei acțiuni, ci și realizarea acesteia. Clasa performativelor este reprezentată de verbe ca: *a afirma, a ordona, a porunci, a se scuza, a invita, a promite, a mulțumi*. (Ionescu-Ruxăndoiu 2003: 24).

Având drept criteriu verbele performative în contextul limbii engleze, J. Austin diferențiază cinci clase de acte ilocuționare. Și în concepția lui J. Searle, actele ilocuționare se grupează în cinci clase: acte reprezentative, acte directive, acte comisive, acte expresive și acte declarative, care se disting în funcție de trăsăturile comune privind modalitățile lingvistice și extralingvistice de transmitere a forței ilocuționare.

Într-o perspectivă integratoare, G. Leech a observat însă că verbele performative se analizează în termeni categoriali, fiind concepte gramaticale, în timp ce forța ilocuționară trebuie analizată în termeni noncategoriali, retorici, ca noțiune a pragmaticii. În consecință, forța ilocuționară, datorită naturii sale nedeterminabile și variabile, cu greu poate fi surprinsă de inventarul curent al verbelor performative² (1983: 174-175).

Clasificările realizate de J. Austin și J. Searle asupra actelor de vorbire sunt puse în discuție de D. Sperber și D. Wilson (1986), promotori ai pragmaticii cognitive, care contestă însăși pertința taxonomică, propunând reducerea claselor de acte de vorbire la trei, respectiv la actele de *a spune că, a spune să și a spune dacă*. Deoarece cercetarea se limitează la reguli logice și lingvistice, actele instituționale sunt incluse de autori în rândul actelor *a spune că*.

Obiecția care i se aduce acestei abordări a pragmaticii cognitive privește reiterarea unei noi versiuni a performadoxului, respectiv faptul că demersul conduce la producerea unor false condiții de adevăr. Astfel, un enunț asertiv de tipul: *Martorul infirmă afirmația inculpatului.*, nu poate fi considerat cu aceeași valoare de adevăr ca cel rescris cu verb performativ *Spun că martorul infirmă afirmația inculpatului*. Pentru evitarea acestei false echivalențe, J. Moeschler și A. Auchlin propun admiterea ipotezei că „atribuirea forței ilocuționare trece printr-un proces pragmatic care ne dă nu interpretarea semantică completă a enunțului, ci doar o îmbogățire a acestei interpretări care nu determină condițiile de adevăr ale enunțului” (Moeschler, Auchlin 2005: 197).

În demersul pragmatic asupra hotărârii judecătorești penale, prezența forței ilocuționare va fi analizată prin raportare atât la observațiile lui G. Leech, care consideră că forța ilocuționară este caracterizată de nedeterminare și variabilitate (*indeterminacy and scalar variability*), cât și la clasificarea actelor de vorbire propusă de J. Searle, în special datorită relevanței criteriilor utilizate pentru materia în care va opera analiza.

II. Scurte considerații asupra hotărârii judecătorești penale

Hotărârea judecătorească penală (HJP) este o unitate logico-lingvistică, structurată astfel încât să transmită cât mai clar soluția luată de o instanță judecătorească investită conform legii, cât și motivele care au stat la baza acestei soluții. Ca și discursul juridic normativ, HJP este, în același timp, act lingvistic și act juridic (Stoichițoiu-Ichim 2006).

² “When we are analyzing illocutionary verb, we are dealing with grammar, whereas when we are analyzing the illocutionary force of utterances, we are dealing with pragmatics. It is easily to confuse these two things, because one is part of metalanguage for the other: that is, when we discuss or report to the illocutionary acts in ordinary discourse (eg in saying John asked Theodore to open the window) we inevitably find ourselves doing so in terms of illocutionary verbs which the English language provides us for this purpose, such as ask and report. I have, however, made it clear that illocutionary force, particularly because of its indeterminacy and scalar variability, is more subtle that can be easily accommodated by our everyday vocabulary of speech-act verbs.”

Procesul penal se raportează la o faptă care va trebui judecată potrivit normelor juridice penale; în acest sens, o instanță legal investită este chemată să aprecieze fie asupra obligațiilor ori pedepsei pe care trebuie să o suporte un inculpat, în raport de dispozițiile legale care determină condamnarea, fie să dispună în consecință atunci când se pronunță achitarea ori încetarea procesului penal față de acesta.

În art. 354 Codul de procedură penală (CPP), legiuitorul român a stabilit structura HJP, arătând că hotărârea prin care instanța penală soluționează fondul cauzei trebuie să conțină trei secțiuni: *partea introductivă*, *expunerea și dispozitivul*. Articolele următoare dezvoltă indicațiile cu privire la conținutul fiecărei părți.

Segmentarea HJP în trei părți distincte în vederea atingerii obiectivului său jurisdicțional se realizează vizual și lingvistic, prin spațiere, aliniere a textului, diferențe de font, precum și prin inserarea unor formule specifice.

Art. 309 CPP prevede că rezultatul deliberării se consemnează într-o minută. Astfel, după deliberare, completul de judecată ia o hotărâre, în sensul art. 308 alin. 1 CPP., adică „adoptă o soluție”, care va fi redată în minută. Identitatea dintre minută și dispozitivul hotărârii rezultă din corelarea art. 358 alin. 1 CPP și art. 310 alin. 1 CPP.

Minuta (soluția pe scurt, pronunțată de instanță imediat după deliberare), respectiv dispozitivul hotărârii redau adevărată forță juridică - forță ilocutionară, în context pragmatic - a hotărârii judecătorești și împlinesc raționamentul logico-juridic surprins în cea de-a doua parte a hotărârii, numită de practică și doctrină *considerente* (*expunerea*, în termenii CPP), parte în care se face analiza probelor prezentate, prin raportare la dispozițiile legale. E necesar, așadar, ca soluția prezentată în minută să fie consecința logică a celor constatate și reținute în considerente.

Dispozitivul trebuie să cuprindă datele prevăzute în art. 70 CPP, adică acelea privitoare la persoana inculpatului, prin care se permite identificarea cu exactitate a acestuia, soluția dată de instanță cu privire la infracțiune, indicându-se, în caz de condamnare, denumirea acesteia și textul de lege în care se încadrează, iar în caz de achitare sau de încetare a procesului penal, cauza pe care se întemeiază, în funcție de dispozițiile legale (art. 11 CPP), precum și soluția dată cu privire la repararea pagubei.

Aplicarea celorlalte norme de drept substanțial se indică prin mențiuni procedurale specifice, respectiv pentru aplicarea art. 86⁷ C.P., dispozitivul va menționa dacă cel condamnat va executa pedeapsa în unitatea unde își desfășoară activitatea sau la altă unitate. Când instanța face aplicarea art. 86¹ CP, dispozitivul va menționa măsurile de supraveghere, prevăzute în art. 86³ alin. 1, la care trebuie să se supună condamnatul, precum și obligațiile stabilite de instanță, potrivit art. 86³ alin. 3.

Dispozitivul trebuie să cuprindă câteva mențiuni obligatorii, într-o anumită succesiune: mențiunea că hotărârea este supusă apelului sau, după caz, recursului, cu arătarea termenului în care poate fi exercitat și menționarea datei când hotărârea a fost pronunțată, precum și faptul că pronunțarea s-a făcut în ședință publică.

III. *Modalități de manifestare a forței ilocutionare în textul HJP*

Construcția analitică asupra modului de manifestare a forței ilocutionare în textul HJP s-a realizat prin raportare la clasificarea actelor de vorbire realizată de J. Searle, în special pentru faptul că taxonomia a fost realizată pornind de la criteriile *scopul actului* (*illocutionary*

point of utterance) și *direcția de ajustare (direction of fit)*, aceasta din urmă reprezentând modalitatea prin care se realizează o concordanță între cuvinte și realitate, esențiale pentru actul jurisdicțional reprezentat de HJP.

III.1. Actele asertive și distribuția acestora în cuprinsul HJP

Asertivele/reprezentativele sunt, în concepția majorității pragmaticienilor, acte care au ca obiectiv angajarea emițătorului, chiar și în grade diverse, față de adevărul enunțului exprimat (Ionescu-Ruxăndoiu, 2003: 38). Orientarea comunicării se face pornind de la cuvinte spre realitate, cuvintele fiind cele ajustate/adequate la realitate („*la direction d’ajustement des mots aux choses*” cf. Vanderveken, 1992: 16)

Asertivele se identifică în partea introductivă (*practicaua*), precum și în mare parte din considerentele HJP, semnalate, în practica judiciară, prin centrarea unuia din nominalele INSTANȚA/JUDECATA, urmat de textul „Deliberând asupra cauzei de față / Asupra cauzei deduse judecării / Asupra cauzei penale de față, constată următoarele”, până la dispozitivul semnalizat prin centrarea textului „PENTRU ACESTE MOTIVE, ÎN NUMELE LEGII, HOTĂRĂȘTE/DECIDE”.

Prin actele de vorbire asertive care se succed în partea introductivă și considerente se exprimă atât constatări imediate, cât și convingeri formate cu privire la ansamblul faptic asupra căruia trebuie să se hotărască, prin raportare la lege. Practicaua conține constatările imediate ale instanței, respectiv informații cu privire la LOCUL, TIMPUL cercetării procesului, SUCCESIUNEA evenimentelor din sala de ședință, prin notarea tuturor elementelor care jalonează desfășurarea judecării. Considerentele conțin convingerea instanței asupra a tot ceea ce rezultă din actele dosarului.

Deși mai puțin prezente, actele asertive pot fi reperate și în dispozitivul HJP:

„Constată recuperat prejudiciul de către partea civilă SPITALULUI CLINIC JUDEȚEAN DE URGENȚĂ CRAIOVA.”

„Ia act de faptul că partea vătămată nu s-a constituit parte civilă”

„Ia act de faptul că prejudiciul a fost recuperat”

III.2. Actele comisive și distribuția acestora în cuprinsul HJP

În teoria actelor de limbaj, comisivele exprimă angajarea emițătorului la realizarea unei anumite acțiuni, fiind acte care orientează dinspre realitate spre cuvinte, ca și actele directive (Ionescu-Ruxăndoiu, 2003: 38; „*la direction d’ajustement des choses aux mots*”, cf. Vanderveken 1992: 16). Acestea țin de atitudinea și de intenția emițătorului, iar conținutul propozițional este reprezentat de o acțiune viitoare a emițătorului.

Angajarea autorului HJP (instanța) la o acțiune viitoare apare, de regulă, în a doua parte a considerentelor, în enunțuri de tipul:

„La individualizarea judiciară a pedepsei, instanța va ține seama de criteriile generale de individualizare prevăzute de art. 72 C.pen., respectiv de circumstanțele reale de săvârșire a faptelor, dar și de circumstanțele persoanele ale inculpatului.”

„Ținând cont de infracțiunile reținute în sarcina sa, în baza art. 181 alin. 1 C.p., urmează a-l condamna pe inculpatul.”

„Deoarece faptele au fost săvârșite în concurs real, toate înainte ca inculpatul să fie condamnat pentru vreuna dintre ele, în temeiul art. 33 lit. și a art. 34 lit. b C.p., instanța urmează a contopi pedepsele stabilite anterior, inculpatul trebuind să execute pedeapsa cea mai grea, aceea de...”

„De asemenea, se va face aplicarea dispozițiilor art. 71 C.pen.; instanța apreciază că pentru a interzice drepturile accesorii prevăzute de textul de lege trebuie să existe o nedemnită în exercitarea acestora.”

„Constatând că prevederile art. 81 CP sunt îndeplinite în cauză, va suspenda condiționat executarea pedepsei aplicate pe durata termenului de încercare de 2 ani și 9 luni, calculat potrivit art. 82 C.p. În consecință, în temeiul art. 71 alin. 5 C.p. va suspenda executarea pedepselor accesorii pe durata suspendării condiționate a executării pedepsei închisorii. De asemenea, va atrage atenția inculpatului asupra disp. art. 83 C.p.”

„În baza art. 14, 346 C.p.p. urmează să admită în parte acțiunea civilă formulată de partea civilă și să oblige inculpatul la plata către acesta a sumei de...”

„De asemenea, în baza art. 14, 346 C.p.p. va admite acțiunea civilă formulată de partea civilă Spitalul Clinic Județean de Urgență Craiova și va obliga inculpatul la plata sumei de 890, 80 lei către aceasta.”

„În temeiul art. 118 lit. b C.p. va dispune confiscarea armei utilizate la săvârșirea faptei, respectiv pușca cu aer comprimat marca „Norconia B2”, calibrul 4, 5 mm, precum și a celor trei proiectile de calibrul 4, 5 mm, depuse la camera de corpuri delictive a IPJ Dolj.”

Angajarea entității emitente la o acțiune se realizează, în toate situațiile, nu în situația tipică a persoanei I, singular a indicativului prezent, ci în prezența persoanei a III-a singular, sugerând, astfel, ideea unei instanțe supra-personale și imparțiale. Această idee este întărită de raportarea permanentă la texte de lege. De altfel, utilizarea persoanei a III-a este comună tuturor actelor verbale performate în cuprinsul HJP.

III.3. Actele declarative și actele directive din dispozitivul HJP

Actele declarative și actele directive împlinesc rolul pe care acțiunea penală îl are, de „tragere la răspundere penală a persoanelor care au săvârșit infracțiuni” (art. 9 CPP). Pronunțând soluția, („spunând dreptul”- Nicolae 2008), instanța judecătorească are și acele mijloace de a obliga la respectarea lui, iar premisele „spunerii dreptului” au fost deja realizate în considerente, urmând ca dispozitivul să conțină și acele mijloace prin care să se asigure respectarea dreptului.

Comisivele din cuprinsul expunerii se vor regăsi ca directive și ca declarative în dispozitivul HJP.

În vreme ce directivele se caracterizează prin orientarea dinspre realitate spre cuvinte, declarativele implică instaurarea unei corespondențe voite între cuvinte și realitate („*une double directon d’ajustement*” cf. Vanderveken, 1992: 12, 16). Acestea din urmă au fost cu prioritate cercetate de J. Austin, care a considerat că pentru realizarea lor este necesar un cadru instituțional. Cadrul instituțional garantează modificarea realității sau „punerea în executare” a ceea ce s-a stabilit prin actul de vorbire specific performat de autoritatea judecătorească, adică prin „cuvântul” asumat de instanță.

Dispozitivul HJP, respectiv partea care cuprinde dispozițiile date de completul de judecată în vederea tragerii la răspundere penală a unei persoane sau remedierea unei situații juridice,

este cel care surprinde și actele de vorbire directive ori declarative. Acestea sunt, în cazul în care este vorba de trimiterea în judecată a unei persoane față de care s-a pus în mișcare acțiunea penală, obligatoriu precedate de: „În baza art. X” („condamnă inculpatul”/”achită inculpatul” / „încetează procesul penal față de inculpatul”) și urmate de textele care indică modul în care se va realiza ori dacă se va realiza tragerea la răspundere penală a inculpatului.

Directivele sunt acele acte prin care emițătorul încercă să îl determine pe destinatar să facă sau să nu facă o anumită acțiune, vizându-l explicit pe acesta (cf. Adam 2008: 149, Ionescu-Ruxăndoiu 2003: 38). Predicatele semantice utilizate pentru a indica actul directiv, fie el pozitiv sau negativ, din cuprinsul dispozitivului HJP sunt *obligă/obligare* sau *interzice*:

„Obligă inculpatul la plata a 12 000 cu titlu de daune morale către partea civilă.”
 „Obligă inculpatul la plata a 500 de lei cheltuieli de judecată către partea civilă.”
 „Dispune obligarea inculpatului la plata a 100 lei cheltuieli judiciare către stat.”
 „În temeiul art. 71 C.p. interzice inculpatului exercitarea drepturilor prev. de art. 64 lit. a teza a II-a și lit. b C.p. pe durata executării pedepsei.”

Chiar dacă verbele *a obliga* sau *a interzice* nu sunt prezente în toate construcțiile sintactice, intenția rămâne directivă. Uneori este preferat doar *dispune*, care păstrează valoarea directivă de *ordin*:

„Dispune ca inculpatul să plătească 100 lei cheltuieli de judecată.”

„În temeiul art. 118 lit. b C.p. dispune confiscarea arimei utilizate la săvârșirea faptei, respectiv pușca cu aer comprimat marca „Norconia B2”, calibrul 4, 5 mm, precum și a celor trei proiectile de calibrul 4, 5 mm, depuse la camera de corpuri delictive a IPJ Dolj.”

Alteori, este omis și acesta, fiind suficient ca obligațiile inculpatului să fie pur și simplu enunțate:

„În temeiul art. 118 lit. b C.p., pune în vedere inculpatului să respecte următoarele obligații: ...”.

Declarativele exprimă faptul că situația specificată de conținutul propozițional este realizată prin indicatorul forței ilocuționare, iar *a spune* este echivalentul lui *a face*. Prin performarea acestor acte, cuvântul devine echivalentul realității, iar instanța emitentă are ca scop instaurarea unei corespondențe intenționate între cele două universuri. În acest sens, „să enunți înseamnă să provoci simultan schimbări în lume” (Adam 2008: 150).

Condamnarea, achitarea, încetarea procesului penal sunt acte declarative. Și celelalte măsuri, precum cotopirea pedepselor urmate de indicare perioadei pedepsei pe care o are de executat inculpatul, precum și suspendarea executării pedepsei ori suspendarea executării pedepsei sub supraveghere, respectiv revocarea suspendării și cumularea pedepselor, ori anularea suspendării și cotopirea pedepselor sunt rediate tot declarativ. Schimbarea pe care o aduce actul performat este inclusiv o schimbare calitativă. Astfel, la rămânerea definitivă a hotărârii de condamnare, *inculpatul* devine *condamnat* sau încetează să mai fie inculpat, la pronunțarea hotărârii de achitare sau de încetare a procesului penal.

„În temeiul art. 33 lit. a, art. 34 lit. b C.p. contopește pedepsele stabilite anterior, urmând ca inculpatul să execute pedeapsa cea mai grea, aceea de 9 luni închisoare.”

„În baza art. 81 C.p. suspendă condiționat executarea pedepsei aplicate pe durata termenului de încercare de 2 ani și 9 luni, calculat potrivit art. 82 C.p.”

„În temeiul art. 71 alin. 5 C.p. suspendă executarea pedepselor accesorii pe durata suspendării condiționate a executării pedepsei închisorii.”

IV. Concluzii

Ca și hotărârea judecătorească civilă, HJP reprezintă o suită de acte de limbaj, de la asertiv, la directiv și declarativ, finalizată apoi asertiv. Deși ultimul paragraf al textului („*Pronunțată în ședință publică azi, 25.11.2013.*”), privit separat, impune, cel mai probabil, o interpretare reprezentativă, în corelație cu penultimul paragraf - în cazul în care mai există o cale de atac a soluției („*Cu recurs în termen de 10 zile de la pronunțare pentru procuror, și de la comunicare, pentru inculpat și partea civilă.*”) - acesta poate fi privit ca o invitație la acțiune (directiv); în această formulare eliptică și aridă există toate elementele care îți permit, în calitate de parte interesată, exercitarea căii de atac: data de la care curge perioada de exercitare, durata în care se poate promova calea de atac, locul depunerii acesteia.

În condițiile în care soluția pronunțată este definitivă, această ultimă parte trebuie interpretată diferit, în funcție de receptor și de tipul de HJP. În cazul unei hotărâri de condamnare, este data de la care calitatea inculpatului se modifică (devine condamnat) și de la care începe executarea pedepsei (marcată de emiterea mandatului de arestare). Tot în aceste condiții, de la data arătată, directivele și declarativele performate în dispozitivul HJP devin actuale și impun autorităților chemate să pună hotărârea în executare anumite obligații legale. În același timp, aceasta este și data la care instanța se dezinvestește, nemaiputând face niciun act de procedură.

Pentru restul publicului, ultimul paragraf al HJP nu poate fi decât asertiv.

Bibliografie

- ***, *Codul de procedură penală*, București: Hamangiu, 2013.
- Austin, John, *How to do things with Word*, Oxford: Clarendon, 1962.
- Adam, Jean Michel, *Lingvistică textuală*, Iași: Institutul European, 2008.
- Bălănescu Olga, *Texte și pre-text. Introducere în pragmatică*, București: Editura Ariadna '98, 2005.
- Bidu-Vrânceanu et al., *Dicționarul de științe ale limbii (DSL)*, București: Nemira, 2001.
- Dragoș, Elena, *Introducere în pragmatică*, Cluj: Casa Cărții de Știință, 2000.
- Ionescu Ruxăndoiu, Liliana, *Limbaj și comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*, București, ALL Universitar, 2003.
- Leech, Geoffrey, *Principles of pragmatics*, London: Longman, 1983.
- Maingueneau, Dominique, *Analiza textelor de comunicare*, Iași: Institutul European, 2007.
- Moeschler, Aushlin, *Introducere în lingvistica contemporană*, Cluj Napoca: Echinox, 2005.
- Nicolae, Adina, *Hotărârea judecătorească. Relativitatea și opozabilitatea efectelor acesteia*, teză de doctorat, Universitatea din București, 2008.

Searle, John, *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of language*, Cambridge: Cambridge University, 1969.

Stoichițoiu-Ichim, Adriana, *Semiotica limbajului juridic*, București. Editura Universității București, 2006.

Searle, John and Daniel Vanderveken, *Foundations of illocutionary logic*, Cambridge: Cambridge University, 1985

Vanderveken, Daniel, *La theorie des actes de discours et l'analyse de la conversation*, Cahiers de linguistique francaise,13, pp. 9-61, 1992.